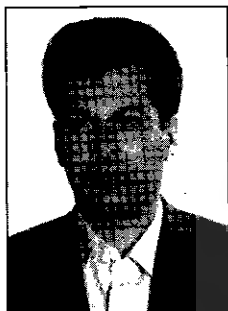

«نگاهی به مجلس شورای ملی از اقلاب مشروطه تا اقلاب اسلامی و نمایندگان نخواستار او در پیکار کثرتی قانون گذاری»

اشاره:

برادر ارجمند جناب آقای حسین زرینی،
که هم‌اکنون دانشجوی دوره‌ی دکتری در
رشته‌ی تاریخ دانشگاه شهید بهشتی است،
از جمله محققین پرکار و علاقه‌مند در زمینه‌ی
تاریخ، از جمله پیشینه‌ی تاریخی نهان است و
این فصل‌نامه تاکنون مقالاتی از ایشان را چاپ
کرده است.

ضمن تشکر از ایشان یادآور می‌شود، در بیان وقایع تاریخی نکته‌هایی نهفته
است که اگر آیندگان از آن نکته‌ها عبرت بگیرند و درس نیاموزند، در مقابله‌ی
با پیش آمدها به‌ناچار باید خود تجربه‌کنند و سپس به کار بندند! و مگر برای هر
نسلی چه قدر فرصت وجود دارد؟! و چنان که گفته‌اند: تجربه کردن تجربه‌ی
دیگران، جز پشیمانی و اتلاف وقت نتیجه‌ای در بر ندارد. «مَنْ جَرَّبَ الْمُجْرِبِ
حَلَّتْ بِهِ الدَّامَةُ».

بنابراین، تاریخ بزرگ‌ترین معلم با تجربه‌ی بشر است که به او می‌آموزد
چگونه در «حال» و «آینده» زندگی کند.

«فرهنگان»

پیش‌گفتار

تورقی در اوراق کتاب قطور تاریخ معاصر ایران - به ویژه آن‌جا که حوادث و رخدادها به انقلاب مشروطه منجر می‌شوند - خواننده را با دنیایی از رشادت‌ها و از خودگذشتگی فرزندان این آب و خاک مواجه می‌کند، به طوری که نهایتاً در سال ۱۳۲۴ قمری (۱۲۸۵ ش) توانستند از شاه و شاهزادگان و دیگر درباریان مستبد قاجار، فرمانی را دریافت کنند که به محدود شدن قدرت خود آن‌ها می‌انجامید. این فرمان همان فرمان «مشروطیت» بود.

پرداختن به نحوه‌ی ورود افکار جدید به ایران، چاپ کتب و نشریات آگاهی‌بخش، اعتراضات و تحصن‌های مردمی و نهایتاً رشادت‌های مردم ایران خاصه در تبریز و تهران و کلاً بررسی روند به پیروزی رسیدن انقلاب مشروطیت در حوصله‌ی این نوشتار نیست (۱).

در این مقاله سعی خواهد شد نگاهی گذرا به بیست و چهار دوره مجالس قانون‌گذاری، از پیروزی انقلاب مشروطیت تا سقوط رژیم پهلوی، انداخته شود و نمایندگان مردم نهایند در هر دوره به صورت اجمال معرفی گردند (۲). با توکل بر خدا در شماره‌های آینده‌ی فرهنگان نیز ضمن معرفی هر چه بیش‌تر این افراد، که هر کدام در برهه‌ای در سرنوشت مردم نهایند تأثیرگذار بوده‌اند، متن نطق‌ها و سخنرانی‌ها و کلاً عملکرد آن‌ها، براساس مجموعه مذاکرات مجلس شورای ملی (موجود در کتابخانه‌ی مجلس شورای اسلامی) بررسی خواهد شد.

هدف از این کار «شناختن جایگاه نهادند در عالی‌ترین تشکیلات قانون‌گذاری پس از انقلاب مشروطیت» است. نگارنده معتقد است با این کار برخی دلایل توسعه یافتگی و یا توسعه نیافتگی نهادند مشخص‌تر خواهد شد. هم‌چنین امیدوار است با آگاهی بخشی در زمینه‌ی «آنچه که گذشته است» بتوان چراغی افروخت تا راه بهتر تمیز داده شود و مگر نه «گذشته چراغ راه آینده است».

نگاهی به ادوار قانون‌گذاری :

همان‌گونه که اشاره شد، در سال ۱۳۲۴ قمری (۱۲۸۵ شمسی) مردم ایران موفق شدند انقلاب مشروطه را به پیروزی رسانند و فرمان مشروطیت را از مظفرالدین شاه قاجار (۱۳۲۴ - ۱۳۱۳ ق) بگیرند. این فرمان نه تنها قدرت استبدادی و مطلقه‌ی شاه را محدود، بلکه قوای مملکت را به سه قوه‌ی مجریه، مقننه و قضائیه تقسیم می‌کرد. هر یک از این قوا در حدود وظایف خود دارای اختیاراتی بوده و حق مداخله در امور یکدیگر را نداشته‌اند (۳).

این نوشتار بر آن نیست تا به بررسی کار هر یک از قوای فوق پردازد، بلکه در آن نگاهی به حوادث مهم و فراز و فرودهای هر یک از ادوار بیست و چهارگانه‌ی قانون‌گذاری خواهیم داشت و به نقش نهادند در هر یک از آن‌ها اشاره خواهیم کرد.

اولین جلسه‌ی رسمی نخستین دوره‌ی مجلس شورای ملی در هفدهم مهر ماه ۱۲۸۵ (مطابق با بیست و یکم شعبان ۱۳۲۴) با سخنرانی مظفرالدین شاه قاجار افتتاح شد. این

جلسه بدون حضور نمایندگان شهرستان‌ها، که تا مدت‌ها بعد نتوانستند خود را به تهران برسانند و در جلسات حضور یابند، برگزار شد. عمده‌ترین کار این مجلس تهیه و تدوین «قانون اساسی مشروطیت ایران» بود، که به سرعت انجام شد و به امضای مظفرالدین‌شاه، که آخرین روزهای حیات خود را می‌گذراند، رسید (۴). به راستی معلوم نیست اگر نمایندگان کاردان مجلس اول از عهده‌ی این امر بر نمی‌آمدند، آیا فرزند مستبد شاه، که پس از او به حکومت رسید (محمدعلی شاه) به چنین کاری تن می‌داد و یا جریان مشروطه تغییر می‌یافت؟

از دیگر اقدامات این مجلس مخالفت با اعطای امتیازات «ایران برانداز» به کشورهای خارجی بود. این مجلس با مخالفت‌های شدید شاهزادگان مستبد قاجاری، که روز به روز شاهد محدودتر شدن قدرت خود بودند، هم مواجه بود.

طرح تأسیس بانک ملی ایران، مخالفت با گرفتن قرضه‌های خارجی، مخالفت با تقسیم ایران به مناطق نفوذ روسیه و انگلیس، اصلاح دستگاه قضایی، تدوین قانون آزادی مطبوعات، قانون تشکیل ایالات و ولایات، قانون انجمن ایالتی و ولایتی، قانون بلدیة و ... از جمله اقدامات ارزنده‌ی این مجلس بود (۵).

مجلس اول پیش از پایان دوره‌ی قانونی خود در دوم تیرماه ۱۲۸۷ توسط محمدعلی شاه قاجار، که جانشین پدر شده بود، به توپ بسته شد (۶) و بدین ترتیب مجلس منحل گشت و نمایندگان و دیگر مشروطه‌طلبان آزادی‌خواه مقتول و محبوس شدند و یا مورد آزار و اذیت قرار گرفتند.

با به توپ بسته شدن مجلس، دوره‌ی استبداد صغیر آغاز گشت. در این دوره مجلس تعطیل و کارها کم و بیش به روال سابق بازگشت. این دوره دیری نپایید زیرا مردم طعم آزادی را چشیده بودند و دیگر آرام و قرار نداشتند. در تمام این مدت تبریز به رهبری ستارخان و باقرخان در شورش و قیام بود. اردوهای از شمال، به رهبری محمدولیخان سپهسالار تنکابنی و از جنوب، به رهبری سردار اسعد بختیاری، به سمت تهران حرکت کردند و موفق شدند تهران را پس از یک‌سال و چهارماه استبداد دوباره فتح کنند (۱۲۸۸ ش ۱۳۲۷ ق).

پس از فتح تهران مجلس دوم شورای ملی در آبان ماه ۱۲۸۸ شروع به کار کرد. اولین کار این مجلس خلع محمدعلی شاه و به سلطنت رساندن فرزند خردسالش احمدشاه قاجار بود. در این دوره نظام‌نامه‌ی انتخاب تغییر یافت و نمایندگی مجلس از انحصار طبقات خاص و اصناف خارج شد.

این مجلس هم با مشکلات ناشی از فشارها و دخالت‌های قوای خارجی، به خصوص روسیه و انگلیس در ایران، مواجه بود. استخدام مستشاران مالی خارجی و اصلاح امور اقتصادی، که مغایر با منافع روسیه در ایران بود، موجب شد که روسیه در دو نوبت به ایران اولتیماتوم مبنی بر قشون کشی به تهران دهد. در نتیجه‌ی این گونه فشارها مجلس دوم هم منحل شد.

از جمله مشکلات این مجلس قیام برادران شاه مخلوع در نقاط مختلف ایران بود، که اقدامات ابوالفتح میرزا سالارالدوله در مناطق کرمانشاه، لرستان، و به ویژه نهاوند، از آن جمله است و نیاز به بررسی جداگانه‌ای دارد.

نمایندگان این مجلس، قانون جدید انتخابات را در مهرماه ۱۲۹۰ تصویب کردند و بر اساس آن، شهرهای نهاوند، تویسرکان، دولت آباد و ملایر دارای دو نماینده شدند. پدید آمدن احزاب سیاسی اجتماعیون، اعتدالیون و عامیون، و تصویب قوانین محاسبات عمومی و ثبت اسناد و املاک و ... در این دوره صورت گرفت (۷).

هم‌چنان که گفته شد، مجلس دوم با اولتیماتوم روسیه‌ی تزاری منحل شد. پس از آن اوضاع آشفته مملکت، که بر اثر ناکارآمدی احمدشاه قاجار و دخالت‌های بی‌رویه‌ی روسیه و انگلیس پدید آمده بود، موجب شد تا مجلس شورای ملی به مدت سه سال تشکیل نشود. پس از این دوره‌ی فترت، نهایتاً مجلس سوم در آذرماه ۱۲۹۳ آغاز به کار کرد.

مجلس سوم در حالت بیم و امید، قوانین ارزنده‌ای هم‌چون قوانین منع خروج طلا و نقره، مالیات مستغلات، سربازگیری و ... را تصویب کرد تا آن‌که جنگ جهانی اول آغاز شد. مجلس و دولت ایران خود را بی‌طرف اعلام کرد، اما توجهی به این بی‌طرفی نشد و روس‌ها، از شمال و انگلیسی‌ها، از جنوب ایران را صحنه‌ی تهاجمات و زد و خورد‌های خود با عثمانی‌ها و آلمان‌ها نمودند.

بررسی تأثیرات جنگ جهانی اول بر نهبوند و مردم آن هم نیاز به بررسی و کار جداگانه‌ای دارد که در حوصله‌ی این مقال نمی‌گنجد. به هر حال کم‌تر از یک‌سال از عمر دو ساله‌ی مجلس سوم گذشته بود که نمایندگان ناگزیر شدند مجلس را تعطیل نمایند. گروهی از نمایندگان و دولت‌مردان به قم و سپس به کرمانشاه مهاجرت کردند و در آنجا «دولت ملی» را پدید آوردند. حرکت این افراد از طریق قم به بروجرد و نهبوند و سپس کرمانشاه صورت گرفته، که موجب شده است مقارن این ایام خطرات ارزنده‌ای درباره‌ی نهبوند هم اینک در اختیار ما قرار گیرد(۸).

اثرات شوم جنگ جهانی اول در ایران و فقدان دولت مرکزی نیرومند موجب شد که مجلس شورای ملی مجدداً به مدت حدود شش سال در محاق تعطیل افتد. در این دوره اوضاع ایران بسیار آشفته بود. شیخ محمدخیابانی در آذربایجان، میرزا کوچک‌خان جنگلی در گیلان، اسماعیل آقا سمیتقو در کردستان، محمدتقی خان پسیان در خراسان، شیخ خزعل در خوزستان، هر یک در این دوره با داعیه‌های مختلف قیام و عرصه را بر دولت مرکزی تنگ کرده بودند. در نتیجه‌ی این اوضاع و دخالت انگلیسی‌ها کودتای سوم اسفند ۱۲۹۹ رخ داد که منجر به ظاهر شدن «رضاخان» پهلوی در عرصه سیاست ایران شد. رضاخان که به سرعت مراتب سردار سپهی و ریاست وزراء را طی نمود، چند سال بعد سلسله‌ی قاجار را منقرض کرد و خود سلسله‌ی پهلوی را پدید آورد و به «رضاشاه» تبدیل شد(۹).

مجلس چهارم شورای ملی در تیرماه ۱۳۰۰ افتتاح شد. از جمله اقدامات ارزنده‌ی این مجلس، که به رهبری نمایندگانی هم چون آیت‌الله سید حسن مدرس صورت گرفت الغای قرارداد ۱۹۱۹ میلادی بود که امتیازات بسیاری به دولت انگلیس واگذار می‌کرد. استخدام مستشاران آمریکایی برای مالیه، دفاتر پستی انگلستان در ایران، تصویب قوانین اعزام دانشجویان به خارج، عقد عهدنامه مودت بین ایران و دولت جدید بلشویکی اتحاد جماهیر شوروی، تقاضای عضویت ایران در جامعه ملل و ... از دیگر اقدامات ارزشمند این مجلس بود. مجلس چهارم پس از پایان عمر قانونی خود منحل شد.

دوره پنجم قانون‌گذاری از بهمن‌ماه ۱۳۰۲ آغاز شد. بدون تردید مهم‌ترین اقدام این مجلس تصویب انحلال حکومت قاجاریه و انتقال سلطنت به سلسله پهلوی بود. این امر با تصویب ماده‌ی واحده‌ای، که توسط شیخ جلال نهاوندی قرائت شد و اکثریت نمایندگان مجلس به آن رأی دادند، صورت پذیرفت (۱۰). قانون تجارت، قانون ساجل احوال، قانون خدمت نظام اجباری، قانون مجازات عمومی و ... از جمله قوانین مهمی بود که در این مجلس به تصویب رسید.

تاریخ برگزاری مجالس ششم تا دوازدهم مجلس شورای ملی، هم‌زمان با دوره‌ی سلطنت رضاشاه پهلوی بود. در این دوره، به سبب قدرت یافتن حکومت مرکزی و ثبات سیاسی، تمامی مجالس بدون هیچ فترتی در مواعد قانونی خود شروع شدند و پایان یافتند، اما استبداد رضاشاه عصاره و جوهره‌ی مجالس را گرفت و نمایندگان را به ماشین‌های امضا و تأیید سیاست‌ها و فرمان‌های ملوکانه تبدیل نمود.

در تمام مجالس فوق، هاشم آقا ملک مدنی (۱۱) یک پای ثابت نمایندگی شهرهای نهاوند، توپسرکان، دولت آباد و ملایر بوده است. میرزا حسن مخبر فرهمند که پیش‌تر نمایندگی همدان را برعهده داشت (دوره‌های ششم و هفتم) از دوره هشتم تا سیزدهم همکار و هم‌کرسی دیگر هاشم آقا ملک مدنی در مجلس شورای ملی بود. در دوره‌ی ششم، شیخ الاسلام ملایری و در دوره‌ی هفتم، اسماعیل خان ظفری این وظیفه را بر عهده داشت. در ادوار ششم تا دوازدهم از فراز و فرودهای ناگهانی خبری نبود. با این حال مجلس بر اساس سیاست‌های دولت به اقدامات چندی دست زد که به برخی از آن‌ها اشاره می‌شود.

مجلس ششم: تصویب ساختمان راه آهن سراسری، انحلال و ایجاد تشکیلات جدید دادگستری، تهیه‌ی لوایح قانونی الغای کاپیتولاسیون و ...

مجلس هفتم: قانون منع خرید و فروش برده، قانون اتحاد شکل لباس، قانون تأسیس بانک فلاحی (کشاورزی)، اجازه‌ی انتشار اسکناس به بانک ملی و ...

مجلس هشتم: قانون ممنوعیت مالکیت ارضی برای بیگانگان، قانون واگذاری انحصار تجارت خارجی به دولت، تحویل گرفتن خطوط تلگرافی از شرکت هند و اروپا و ...

مجلس نهم: قانون تأسیس دانشگاه تهران، قانون الغای مالیات ارضی، قانون مجانی شدن تعلیمات ابتدایی و ...

مجلس دهم: قانون کشف حجاب، قانون کدخدایی، قوانینی راجع به امور نفت بین ایران و آمریکا و ...

مجلس یازدهم: قانون روابط مالک و زارع، قانون آیین دادرسی مدنی، قانون تقسیمات کشوری، قانون عمران و ...

مجلس دوازدهم: در این دوره از مجلس، تأثیرات جنگ جهانی دوم، که هم‌زمان با مجلس یازدهم در اروپا آغاز شده بود، به ایران نیز رسید. همین امر موجب شد که متفقین به بهانه‌ی حضور نیروهای آلمانی در ایران - به رغم اعلام بی‌طرفی ایران - خاک کشور را اشغال نمایند.

این اوضاع زمینه‌ی شروع انتقادات نمایندگان مجلس از رضاشاه را فراهم کرد. در همین مجلس استعفای رضاشاه پذیرفته شد و سلطنت به فرزندش محمدرضا شاه انتقال یافت. قانون عفو عمومی و لایحه‌ی الغای ریاست عالی‌ی کل قوا، که از امتیازات شاه سابق بود، از جمله اقدامات این مجلس به شمار می‌رود.

مجلس سیزدهم تا بیست و چهارم در دوره‌ی حکومت ۳۷ ساله‌ی محمدرضا شاه پهلوی تشکیل شدند. این مجالس از یکنواختی دوره‌ی رضاشاه برخوردار نبودند و فراز و فرودهایی را تجربه نمودند که در جای خود به آن‌ها اشاره خواهد شد. انتخابات دوره‌ی سیزدهم در اواخر حکومت رضاشاه برگزار شده بود و چون تشکیل مجلس به دوزخه‌ی محمدرضا شاه کشیده شده بود، برخی عقیده داشتند که انتخابات باید تجدید شود که بنا به شرایط زمانی انجام نشد. شاید به همین دلیل است که نمایندگان نخواستند، تویسرکان، دولت آباد و ملایر هم‌چنان سنگر پیشین خود را در این دوره نیز حفظ

نمودند. در این جا، باز هم به مهم ترین قوانین و حوادث هم زمان با مجالس مذکور نگاهی گذرا خواهیم داشت.

مجلس سیزدهم: اعلام جنگ به دولت آلمان ، قانون تعلیمات اجباری ، قانون بیمه کارگران دولتی و غیردولتی و ...

مجلس چهاردهم: در این دوره فضای باز سیاسی و بی تجربگی شاه جوان موجب شد که احزاب ، گروه ها و افراد بسیاری که در دوره ی رضاشاه تبعید یا گوشه نشین بودند ، به عنوان نماینده ی اول تهران ، انتخاب شدند و سید ضیاءالدین طباطبایی ، که ۲۲ سال دور از وطن بود ، به عنوان نماینده ی یزد انتخاب شد.

از جمله اقدامات این مجلس عدم واگذاری نفت شمال به شوروی ، تحریم انتخابات دوره ی پانزدهم تا خروج کامل نیروهای بیگانه از ایران ، مواجهه با وقایع مهمی هم چون قیام سید جعفر پیشه وری در آذربایجان و ... بود.

مجلس پانزدهم: هم چنان که گفته شد ، براساس مصوبه ی مجلس پیشین ، انتخابات این دوره از مجلس به تأخیر افتاد. در نتیجه یک دوره ی فترت یک سال و چهارماهه در عمر مجلس روی داد. از جمله قوانینی که در این مجلس رد شد و یا به تصویب رسید : ماده واحده ی ایجاد شرکت مختلط نفت ایران و شوروی رد شد. عدم تصویب لایحه ی قرارداد جدید «گس-گلشائیان» ، لایحه ی غیرقانونی شدن حزب توده ، قانون تأسیس دانشگاه های شهرستان ها ، قانون اجرای برنامه هفت ساله و ...

مجلس شانزدهم: بررسی مسائل مربوط به نفت را، که به ملی شدن صنعت نفت منجر شد، مهم ترین اقدام این مجلس می توان برشمرد.

مجلس هفدهم: انتخابات این دوره از مجلس بسیار متشنج و غیر طبیعی بود. آن چنان که از ۱۳۶ کرسی نمایندگی مجلس فقط ۷۹ کرسی دارای نماینده بود و مابقی کرسی ها بدون نماینده ماند. مسئله ی نفت و رویا رویی های دکتر مصدق و آیت الله کاشانی با خاندان سلطنت و انگلیسی ها در این برهه روی داد.

در تیرماه ۱۳۳۲ بیست و پنج تن از نمایندگان وابسته به جبهه ی ملی در پشتیبانی از دکتر مصدق استعفا دادند و جلسات مجلس به واسطه ی فقدان حد نصاب غیر قانونی شد.

در مردادماه همان سال دکتر مصدق برای انحلال مجلس شورای ملی رفرا ند م عمومی برگزار کرد و در نتیجه، ۲۵ مرداد ماه ۱۳۳۲ انحلال مجلس اعلام شد و شروع انتخابات دوره ی هیجدهم به اصلاح قانون انتخابات موکول گردید. کودتای ۲۸ مرداد، که به برکناری دکتر مصدق منجر شد، در همین روزها روی داد.

در پی آن، قدرت فائقه باز به دست محمدرضا شاه افتاد و در ۲۸ آبان ۱۳۳۲ انحلال مجلس را اعلام کرد. عمده قوانین مصوب مجلس هفدهم عبارت اند از: اعطای اختیار تام به دکتر مصدق برای اصلاح قوانین، قطع روابط سیاسی با انگلستان، قانون ملی شدن ارتباطات تلفنی، پایان قرار داد ایران و شوروی درباره شیلات و ملی شدن تأسیسات آن، رد پیش نهاد انگلیس و آمریکا درباره ی نفت و ...

مجلس هیجدهم: در این دوره هم، مسائل نفت هم چنان داغ‌ترین مباحث سیاسی کشور بود، اما نهایتاً استخراج و حمل و فروش آن به کنسرسیوم بین‌المللی واگذار شد، که به نوعی برباد دادن مبارزات مردم به رهبری دکتر مصدق و آیت‌الله کاشانی بود. از جمله قوانین مصوب این دوره: قانون منع کشت خشخاش و استعمال تریاک، قانون برنامه عمرانی هفت ساله کشور و ... بود.

مجلس نوزدهم: در این دوره از مجلس، قانون جدیدی درباره انتخابات به تصویب رسید که بر اساس آن مدت زمان مجالس شورای ملی از دو به چهارسال افزایش یافت و تعداد نمایندگان نیز از ۱۳۶ نفر به دویست نفر افزایش یافت. به همین سبب، از دوره‌ی بیستم به بعد، نهاوند خود به تنهایی دارای یک نماینده شد و از تویسرکان و ملایر و دولت آباد مجزا گشت. دیگر قوانین عمده‌ی مصوب این مجلس عبارت بودند از: قانون اصلاحات ارضی، قانون رسیدگی به دارایی وزرا، کارمندان دولت ... (مشهور به قانون از کجا آورده‌ای؟)، قانون اصلاح امور اجتماعی و عمران دهات و ...

مجلس بیستم: هم چنان که در جدول نیز آمده است، در این دوره در نهاوند انتخابات انجام نشد و در اولین باری که نهاوند می‌توانست به صورت مستقل نماینده‌ای از سوی خود روانه مجلس شورای ملی نماید کرسی وکالت مردم نهاوند خالی بود. به هر حال مجلس بیستم هم پس از حدود ۹ ماه فترت، که بیش‌تر به تشنجات و کشاکش‌های انتخاباتی گذشت، در دوم اسفندماه ۱۳۳۹ گشایش یافت. اما عمر آن به دلیل همان درگیری‌های گروه‌های سیاسی دیری نپایید و به فرمان شاه در نوزدهم اردیبهشت ۱۳۴۰ منحل شد.

مجلس بیست و یکم: بین مجلس بیستم و بیست و یکم بیش از دو سال و سه ماه فترت حائل شد. این مجلس نهایتاً در مهرماه ۱۳۴۲ آغاز به کار کرد. در این دوره علی اکبر صفی پور - صاحب امتیاز و مدیر مسئول مجله‌ی امید ایران - نماینده‌ی انتخابی مردم نهاوند بود. عمده‌ترین قوانینی که به تصویب این مجلس رسید عبارت بودند از: تشکیل سپاه بهداشت، تشکیل سپاه ترویج و آبادانی، لایحه‌ی شرکت بانوان در انتخابات، لایحه‌ی مصونیت قضایی کارکنان مستشاری آمریکایی (کاپیتولاسیون)، تشکیل خانه‌های اصناف، تشکیل شورای داوری و ...

مجلس بیست و دوم: مجلس بیست و دوم در موعد قانونی خود شروع به کار کرد. نمایندگی مردم نهاوند در این دوره را اسدالله مروتی بر عهده داشت. لوایح اساس‌نامه‌ی بانک ملی ایران، تشکیل وزارت علوم و آموزش عالی، تشکیل سازمان بازرسی شاهنشاهی و ... از جمله مصوبات این مجلس بود.

مجلس بیست و سوم: انتخاب و آغاز به کار این مجلس هم در مواعدهای قانونی خود انجام شد. نمایندگی مردم نهاوند در این دوره بر عهده‌ی اسماعیل جلالی بود (۱۲). این مجلس به سومین هیئت وزیران امیرعباس هویدا - نخست وزیر - رأی مثبت داد. برخی قوانین مصوب این مجلس به شرح زیرند: قانون استقرار نیروهای شاهنشاهی در جزایر تنب بزرگ و تنب کوچک و ابوموسی، قانون راجع به سوادآموزی بزرگسالان، قانون مجازات اخلاص کنندگان در تأسیسات آب و برق و گاز و مخابرات، قانون اوقاف، تأمین اجتماعی و ...

مجلس بیست و چهارم: این مجلس در شهریور ۱۳۵۴ آغاز به کار کرد و قانوناً تا ۱۳۵۸ می‌بایست به عمر خود ادامه دهد که امواج خروشان انقلاب اسلامی مردم ایران آن را در کام خود فرو برد و برای همیشه دفتر ادوار مجالس قانون‌گذاری مشروطه را بست. این مجلس هم در دوره‌ی حیات خود به تصویب قوانینی دست‌زد که برخی از آن‌ها عبارت‌اند از: قانون روابط مالک و مستأجر، قانون تأسیس سازمان حمایت تولیدکنندگان و مصرف‌کنندگان، قانون برقراری حکومت نظامی در تهران، اصفهان و چندین شهر دیگر، رأی اعتماد به کابینه‌ی چهارم امیرعباس هویدا، کابینه‌ی جمشید آموزگار، جعفر شریف امامی، ارتشبد غلامرضا ازهاری و دکتر شاهپور بختیار هم از جمله اقدامات این مجلس بود. نمایندگی مردم نهاوند در این دوره از مجلس شورای ملی را پرویز ظفری بر عهده داشت. وی به همراه محسن پزشکیور و چند نماینده‌ی دیگر حزب «پان ایرانیست» را، که دارای اندیشه‌های تند ایرانی‌گری بود، پدید آوردند و اداره می‌کردند.

با توکل بر خدا، پس از بررسی وضعیت نمایندگان نهاوند در پیش از پیروزی انقلاب اسلامی، به معرفی و بررسی عملکرد نمایندگان نهاوند در دوره‌ی پس از پیروزی انقلاب اسلامی خواهیم پرداخت. در این دوره، تاکنون مرحوم شهید حجت الاسلام والمسلمین حیدری، حجت الاسلام والمسلمین احمدزمانیان (۴ دوره)، جناب آقای محمدرضا علی حسینی (دو دوره) و جناب آقای محمدتقی کاویانی (یک دوره) نمایندگی مردم نهاوند را در مجلس شورای اسلامی عهده‌دار بوده‌اند.

جدول تاریخ آغاز و پایان کار ادوار قانون گذاری و نام نمایندگان نهوند در هر دوره

نام نماینده یا نمایندگان	حوزه‌ی انتخابیه	تاریخ پایان کار مجلس	تاریخ آغاز کار مجلس	دوره قانون گذاری
میرزا محمد ناظم العلماء	نهوند، توپسرکان، دولت آباد، ملایر	۱۲۸۷/۴/۲	۱۲۸۵/۷/۱۷	اول
محسن آقا حاج مصدق الممالک	نهوند، توپسرکان، دولت آباد، ملایر	۱۲۹۰/۱۰/۳	۱۲۸۸/۸/۲۴	دوم
شیخ محمدنجی، شاهزاده نجفقلی میرزا آقا سردار	نهوند، توپسرکان، دولت آباد، ملایر	۱۲۹۴/۸/۳۱	۱۲۹۳/۹/۱۴	سوم
سید اسماعیل شیخ الاسلام ملایری، میرزا محمد ناظم العلماء	نهوند، توپسرکان، دولت آباد، ملایر	۱۳۰۲/۳/۳۰	۱۳۰۰/۴/۱	چهارم
سید اسماعیل شیخ الاسلام ملایری، شیخ جلال نهوندی	نهوند، توپسرکان، دولت آباد، ملایر	۱۳۰۴/۱۱/۲۲	۱۳۰۲/۱۱/۲۲	پنجم
سید اسماعیل شیخ الاسلام ملایری، هاشم آقا ملک مدنی	نهوند، توپسرکان، دولت آباد، ملایر	۱۳۰۷/۷/۲۲	۱۳۰۵/۴/۱۹	ششم
اسماعیل خان ظفری، هاشم آقا ملک مدنی	نهوند، توپسرکان، دولت آباد، ملایر	۱۳۰۹/۸/۱۴	۱۳۰۷/۷/۱۴	هفتم
میرزا حسن خان مخیر فرهمند، هاشم آقا ملک مدنی	نهوند، توپسرکان، دولت آباد، ملایر	۱۳۱۱	۱۳۰۹	هشتم
//	نهوند، توپسرکان، دولت آباد، ملایر	۱۳۱۴/۱/۳۴	۱۳۱۱/۱۲/۲۴	نهم
//	نهوند، توپسرکان، دولت آباد، ملایر	۱۳۱۶/۳/۲۲	۱۳۱۴/۳/۱۵	دهم
//	نهوند، توپسرکان، دولت آباد، ملایر	۱۳۱۸/۶/۲۷	۱۳۱۶/۶/۲۰	یازدهم
//	نهوند، توپسرکان، دولت آباد، ملایر	۱۳۲۰/۸/۹	۱۳۱۸/۸/۳	دوازدهم
//	نهوند، توپسرکان، دولت آباد، ملایر	۱۳۲۲/۹/۱	۱۳۲۰/۸/۲۲	سیزدهم
اسماعیل خان ظفری، هاشم آقا ملک مدنی	نهوند، توپسرکان، دولت آباد، ملایر	۱۳۲۴/۱۲/۲۱	۱۳۲۲/۱۲/۶	چهاردهم
//	نهوند، توپسرکان، دولت آباد، ملایر	۱۳۲۸/۵/۶	۱۳۲۶/۴/۲۵	پانزدهم

نام نماینده یا نمایندگان	حوزه‌ی انتخابیه	تاریخ پایان کار مجلس	تاریخ آغاز کار مجلس	دوره قانون‌گذاری
// //	نهاوند، توپسرکان، دولت‌آباد، ملایر	۱۳۳۰/۱۱/۲۹	۱۳۲۸/۱۱/۲۰	شانزدهم
هادی مصدقی، هاشم آقا ملک مدنی	نهاوند، توپسرکان، دولت‌آباد، ملایر	۱۳۳۲/۸/۲۸	۱۳۳۱/۲/۷	هفدهم
غلامحسین یوربور، علی‌اکبر جلیلود رضایی	نهاوند، توپسرکان، دولت‌آباد، ملایر	۱۳۳۵/۱/۲۶	۱۳۳۲/۱۲/۲۷	هجدهم
غلامحسین یوربور، علی‌اکبر جلیلود رضایی	نهاوند، توپسرکان، دولت‌آباد، ملایر	۱۳۳۹/۳/۲۹	۱۳۳۵/۳/۱۰	نوزدهم
در نهاوند انتخابات انجام نشد	نهاوند	۱۳۴۰/۲/۱۹	۱۳۳۹/۱۲/۲	بیستم
علی‌اکبر صفی‌پور	نهاوند	۱۳۴۶/۷/۱۳	۱۳۴۲/۷/۱۴	بیست‌ویکم
اسدالله مروتی	نهاوند	۱۳۵۰/۶/۹	۱۳۴۶/۷/۱۴	بیست‌ودوم
اسماعیل جلالی	نهاوند	۱۳۵۴/۶/۱۶	۱۳۵۰/۶/۹	بیست‌وسوم
پرویز ظفری	نهاوند	پروزی انقلاب	۱۳۵۴/۶/۱۷	بیست‌وچهارم

پی‌نوشت‌ها:

- ۱- ر.ک: احمد کسروی، تاریخ مشروطه‌ی ایران، تهران، امیرکبیر، ۱۳۷۶
- ۲- در شماره‌های آینده‌ی فصل‌نامه‌ی فرهنگستان سعی خواهد شد نمایندگان نهاوند در هر یک از ادوار مذکور، به تفصیل معرفی شوند.
- ۳- تفکیک قوا در مواد مختلف قانون اساسی مشروطه مورد تأیید قرار گرفته بود، اما ظهور قدرت استبدادی رضاشاه پهلوی عملاً قدرت دولت (قوه‌ی مجریه) را بر دو قوه‌ی دیگر تحمیل کرد و بدین ترتیب مشروطیت از روال طبیعی خود خارج شد.
- ۴- علی اصغر شمیم، ایران در دوره سلطنت قاجار، تهران: علمی، ج ۳، ۱۳۷۱، صص ۴۶۱-۴۵۹
- ۵- زهرا شجعی، نخبگان سیاسی ایران از انقلاب مشروطیت تا انقلاب اسلامی، ج ۴ (نمایندگان مجلس شورای ملی)، تهران: سخن، ۱۳۷۲، ص ۱۹۵

- ۶- به عنوان نمونه برای آگاهی از کم و کیف به توپ بستن مجلس ر.ک : ن - پ . ماموتف ، بمباران مجلس شورای ملی (حکومت تزار و محمدعلی شاه) به اهتمام همایون شهیدی ، تهران : اشکان ، ۱۳۶۳ ، ص ۳۴۷ به بعد . البته این خاطرات از زبان یک تبعه‌ی روس یعنی دشمن مشروطیت نقل شده و بنابراین خالی از جانبداری نیست.
- ۷- زهرا شجعی، همان ، ص ۱۹۸
- ۸- عبدالحسین شیبانی ، وحیدالملک، خاطرات مهاجرت از دولت موقت کرمانشاه تا کمیته‌ی ملیون برلن به کوشش ایرج افشار ، کاوه بیات ، تهران، شیرازه ۱۳۷۸ ، ص ۳۸ - رضاعلی دیوان‌بیگی، سفر مهاجرت در نخستین جنگ جهانی، بی‌جا، بی‌نا، ۱۳۵۱، ص ۱۵
- ۹- محمدعلی همایون کاتوزیان . دولت و جامعه در ایران؛ انقراض قاجار و استقرار پهلوی ، ترجمه حسن افشار ، تهران : نشر مرکز ، ج ۲ ، ۱۳۸۰ ، ص ۳۵۶ به بعد .
- ۱۰- ر.ک ، حسین ملکی ، تاریخ بیست ساله‌ی ایران ، ج ۳ ، انقراض قاجار و تشکیل سلسله دیکتاتوری پهلوی ، تهران : امیرکبیر ، ۱۳۵۷ ، ص ۴۲۹ به بعد.
- ۱۱- هاشم آقا ملک مدنی که در شماره‌های بعد با زندگی او بیش‌تر آشنا خواهیم شد به همراه شیخ الملک اورنگ ، سردار معظم کردستانی (آصف) ، دکتر هادی طاهری یزدی طولانی‌ترین دوره‌ی نمایندگی مجلس شورای ملی را در دوره‌ی پهلوی به خود اختصاص داده‌اند (محمود طلوعی ، بازیگران عصر پهلوی از فروغی تا فردوست ، ج ۲ تهران : نشر علم ، ج ۵ ، ۱۳۸۳ ، ص ۷۴۸).
- ۱۲- آقای اسماعیل جلالی، درست در برهه‌ای نمایندگی نهاوند را برعهده داشت، که حوادث مهمی چون دست‌گیری و شهادت اعضای گروه ابوذر و حوادث بسیار متعاقب آن در شهر روی داده‌بود. نگارنده که تقریباً تمامی اسناد گروه ابوذر را برای نگارش کتابی در این زمینه از نظر گذرانده‌است ، هیچ کجا به سندی بر نخورد که در آن خانواده‌های شهدا و یا دیگر افراد دست‌گیر شده به این شخص مراجعه کرده باشند و یا این که ایشان خود در این باره موضع‌گیری و یا اظهار نظری نموده باشد و این به‌خوبی می‌تواند میزان مردمی بودن یا نبودن یک نماینده را هویدا سازد.